

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Educational Sciences

Article ID
66098
Article Serial Number
25

Received
01 October 2022

Published
30 November 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66098>

How to Cite This Article:
Güneş, A. & Toprak, Y.
(2022). "Manevi-İnsani
Değerler Eğilimi ile Sosyal
Medya Bağımlılığı
Arasındaki İlişki",
International Academic
Social Resources Journal, (e-
ISSN: 2636-7637), Vol:7,
Issue:43; pp:1461-1469.

Academic Social Resources Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Manevi-İnsani Değerler Eğilimi ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki ¹

The Relationship Between Spiritual-Human Values Tendency And Social Media
Addiction

Adem GÜNEŞ Yasin TOPRAK

Doç.Dr. Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Amasya, Türkiye
Milli Eğitim Bakanlığı, Uzm. Psikolojik Danışman, Amasya, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerde manevi-insani değerler eğilimi ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma nicel yöntemle ve korelasyon desenine göre gerçekleştirilmiştir. Örneklem ise uygun örnekleme yöntemiyle Adana'da eğitim veren bir İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Lisesi'nden seçilmiştir. Öğrencilere "manevi-insani değerler eğilim ölçeği" ve "sosyal medya bağımlılığı ölçeği" uygulanmış ve sonuçlar SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre manevi insani değerler ile sosyal medya bağımlılığı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Manevi-insani değerler ile sosyal medya bağımlılığı boyutları arasında ise negatif yönde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Bağımlılık, Değerler, Manevi-İnsani Değerler

ABSTRACT

This research aims to reveal the relationship between the spiritual-human values tendency of secondary school students and social media addiction. Quantitative research method was used in the research, and the design of the research is the correlation design used in quantitative research. The sample was selected from an Imam Hatip High School and Anatolian High School operating in Adana with the convenient sampling method. The "spiritual-human values scale" and "social media addiction scale" were applied to the students and the results were analyzed with the SPSS 22 program. According to the research findings, no significant difference was found between values and social media addiction according to gender. It has been determined that there are negative relationships between spiritual-human values and social media addiction dimensions.

Key words: Social Media, Addiction, Values, Spiritual-Human Values

1. GİRİŞ

Son yüzyılın en önemli buluşu sayılabilecek olan internet; bilgi, ticaret ve iletişim aracı olarak hayatın her alanına girmiş bir bilgi teknolojisidir. Ortaya çıkış amacı güvenli, hızlı, ucuz bilgiye ulaşmak ve iletişimi kolaylaştırmak olsa da günümüzde birey ve toplum üzerinde önemli değişim ve dönüşümlere neden olan bir araç haline gelmiştir. İnternetin sanal bir ortam üzerinden zamandan ve mekândan bağımsız olarak gerçekleşmesi, iletişim biçimlerinin de sanal bir forma evrilmesine yol açmaktadır. Bunun en somut tezahürleri ise sosyal medya platformları yoluyla gençler arasında ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de ve dünyada sosyal medya kullanımı giderek artmakta, özellikle gençler bu ortamlara yoğun ilgi göstermektedir (Aksüt, Ateş, Balaban ve Çelikkanat, 2012, s. 64; Şahin, 2018, s. 169).

Günümüzde sosyal medya ağlarını kullanmak gençler kadar çocuk ve ergenlerin de en yaygın aktiviteleri arasında yer almaktadır. Sosyal etkileşime izin veren herhangi bir Web sitesi, bir sosyal medya sitesi olarak kabul edilmektedir. Facebook, MySpace, Instagram ve Twitter gibi sosyal ağ siteleri; YouTube gibi devasa video siteleri ve bloglar bunlara örnek olarak sayılabilmektedir. Bu tür siteler genç-yaşlı demeden bütün bireylere iletişim ve eğlence için bir portal sunmaktadır. Bu ortamların büyük çoğunluğunun çocuklar ve ergenler için sağlıklı ortamlar olmadığı düşünüldüğünde, ebeveynlerin sosyal medyanın doğasından haberdar olmaları önemli bir konu haline gelmektedir. Ailelerin bu içeriklerin farkında olmasını sağlamak, sağlıklı kullanımın teşvik edilmesi, siber zorbalık, depresyon, cinsel içerikli mesajlaşma ve uygunsuz içeriğe maruz kalma gibi olası sorunlara karşı duyarlı olmalarının teşvik edilmesi, sosyal medya konusunda uzmanların dikkat çektikleri belli başlı hususlardır (O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011, s. 800).

Sosyal medya ağ siteleri bir taraftan uzak-yakın birçok insanla iletişim kurmaya olanak sağlarken diğer yandan gerçek yaşamdaki etkinliklere ayrılan zamanı azaltmakta ve insanın doğasında var olan iletişim kurmaya dair sorunlara sebep olabilmektedir (Cheung, Chiu ve Lee, 2010, s. 1338-1241; Karacı, 2017, s. 1548; Steyer, 2014, s. 35). Aslında bu ağlarının temel amacının insanlar arasında bağlantı kurmak olduğu düşünüldüğünde sosyal medya kullanmak, ergenlerin arkadaşları ile bağlantı kurmalarını ve kendilerini daha az yalnız hissetmelerini sağlayabilir. Sosyal ağ sitelerinin temel vaadi de tam olarak budur. Öyle ise sosyal ağlarda daha fazla zaman geçirmenin daha nitelikli olması gerekmektedir. Ancak günümüz ergenleri açısından durum bu şekilde gerçekleşmemektedir. Yakın arkadaşlık kurma isteği yüksek olmasına rağmen sosyal medyanın doğru ve yerinde kullanılmamasından kaynaklı

¹ "Bu çalışma 2019 yılında Rize'de gerçekleştirilen The Twelfth International Congress of Educational Research isimli kongrede sözlü olarak sunulan sadece özeti yayınlanan bildirinin genişletilmiş halidir."

yalnızlık ve dışlanma oranları da yükselmektedir. Buna karşılık arkadaşları ile yüz yüze daha yakın ilişki kuranlar kendilerini daha az yalnız hissetmektedir. Yani ergenlerin yalnızlık düzeyini azaltan sosyal medya değil yüz yüze kurduğu yakın ilişkilidir. Sosyal medyada geçirilen zaman yüz yüze birliktelikleri azaltıyorsa, bu durum bireylerin yalnızlığını da artırmaktadır (Twenge, 2018, s. 120-121).

İnsanın temel psikolojik ihtiyaçları onun yönelimlerini etkilemektedir. Pandemi sürecinde yapılan bir araştırmada psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyi arttıkça sosyal medya kullanımının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Psikolojik ihtiyaç düzeyi azaldığında ise sosyal medya bağımlılık düzeyi artmaktadır (Bozkurt ve Bozkurt 2021, s. 186-188). Aynı araştırmaya göre ait olma ve sevgi ihtiyacının karşılanma düzeyi arttıkça sosyal medya bağımlılığı da azalmaktadır (s. 186-188). Dolayısıyla insanlar gerçek yaşamda ilişki kurma ihtiyacını (Deci ve Ryan, 2000, s. 253) karşılayamadığında sosyal ağ sitelerine ve buradaki arkadaş ortamlarına dahil olabilmektedir. Ancak yine de bu ortamlarda kurulan ilişkiler onların bu ihtiyacını karşılayamadığı ve birtakım psiko-sosyal sorunlarına sebep olabileceği söylenebilir. Bu sebeple sevgi ve duyarlılık gibi insani ilişkilere yönelik değerlerin yaşama yansımaları önemlidir.

Akıllı telefon kullanımının ergenlik çağının başına kadar inmesiyle birlikte bu yaş grubu sosyal medya araçlarıyla daha erken bir zaman diliminde karşı karşıya gelmişlerdir. Twenge (2018), 1995 ve sonrasında doğan ve cep telefonları ile büyüyen i-Neslini (Z kuşağı) incelediği çalışmasında, gençlerdeki teknolojik eğilimler ve sosyal değişikliklerin büyük çoğunluğunun 2011 ve 2012 yıllarına denk geldiğini fark etmiştir. Ayrıca bu tarihlerde depresyon, kaygı ve intihar oranlarının arttığından bahsetmektedir. Bu dönemi ön plana çıkaran unsur ise internete erişimi sağlayan akıllı telefonların bu tarihlerde kullanılmaya başlanmasıdır. Akıllı telefonların kullanımının artmasıyla birlikte i-Neslini önceki kuşaklardan ayıran en önemli farklılıklardan biri olarak “zaman geçirme biçimi” onların günlük yaşam deneyimlerini de farklılaştırmıştır. i-Nesli ergenlik dönemine elinde akıllı telefon ile giren ilk nesildir. Bu durum önceki kuşaklara göre kapsamlı değişimlerin en güçlü tetikleyicisi olmuştur. Yine i-Neslini etkileyen önemli değişimlerden biri Facebook kullanımının 13 yaş ergenlerin kullanımına açılmış olmasıdır. Bu nedenle 1993 sonrası doğan herkesin ergenlik dönemi büyük olasılıkla sosyal ağ sitelerinde geçmiş olabilir. İnternet ve akıllı telefonlar bu kuşağın deneyimlerinin temel bir belirleyicisi olmuştur (Twenge, 2018, s. 22-26).

Sosyal medya ağları da dahil tüm internet kullanımlarında bireyler akıllı telefonların nesnesi değil öznesi olmalıdır. Sosyal medya ortamı içerisinde savrulmadan bilinçli bir şekilde kullanılmalıdır. Yani kullanım sırasında aktif ve etkin olan içerik değil kişi olmalıdır (Toprak, Kalkan ve Güven, 2022, s. 26). Çünkü akıllı telefonun kullanılmaya başlamasıyla birlikte bireyler, sosyal medya ağları da dahil internetin birçok imkanına kolayca ulaşmaya başlamıştır. Zamanlarının büyük bir kısmını sosyal medya ağlarında geçiren bireylerin bu medya ortamlarına karşı nötr kalamayacağı, buralardan etkilenebileceği söylenebilir. Örneğin yapılan bir çalışmada sosyal medya bağımlılığının ruh sağlığı, benlik saygısı ve akademik performans ile negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hou, Xiong, Jiang, Song ve Wang, 2019).

Dijital dünyadaki sosyal mecralarda fazla vakit geçirme isteği ergen ve gençlerde sosyal medya bağımlılığı meydana getirmektedir. Sosyal medya bağımlılığı bireylerde sanal iletişim, sanal hoşgörü gibi konularda sorunlar oluşturduğu gibi, her şeyden anında haberdar olma isteğini de güdülemektedir. (Şahin, 2018, s. 170). Bunun yanında araştırmalar sosyal medyayı fazla kullanmanın yaşamın diğer alanlarında da dengeyi bozma riskine işaret ederek, sınırlı ve dengeli bir kullanımın insan yaşamı için daha önemli olduğuna vurgu yapmaktadırlar (Bkz. Toprak, Kalkan ve Güven, 2022, s. 30). Bu sebeple kritik bir gelişim dönemi olan ergenlikte sosyal medya ve tüm internet ortamlarında geçirilen zamanların süresi ve içeriği önemli hale gelmektedir.

Ergenlik 11 yaşından 18 yaşa kadar, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemidir. Bu dönemde ergenler yetişkinler gibi fiziksel görünümüne ve cinsel olgunluğa ulaşmaktadır. Zihinsel anlamda düşünce soyut ve ideal hale gelmektedir. Genç ailesinden farklılaşmaya ve kendine özgü kişisel değerler ve amaçlar belirlemeye başlamaktadır (Berk, 2020, s.6). Bu dönemin en önemli gelişim görevlerinden biri ise kimlik arayışı ve kazanımıdır. Kim oldukları, ne olacakları, nereye gittikleri onlar tarafından yanıtlanması gereken sorular olarak ön plana çıkmaktadır (Santrock, 2020, s. 384). Kimlik gelişimine yönelik ergenlerin kendi değerlerini ve amaçlarını oluşturması önemli iken acaba ergenlerin sosyal medya da çokça vakit geçirmeleri bu gelişimleri üzerinde nasıl bir etki yapmaktadır? Sosyal medya bağımlılığı onların değerleri ile nasıl bir ilişki göstermektedir?

Ergenlik döneminde kimlik gelişiminin ön plana çıkması, ergenleri kimlik arayışı ile ilişkili bir amaç arayışına yönlendirmektedir. Bu amaçları belirlerken sahip oldukları manevi ve insani değerler onlara bir kaynak olabilmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkacak olumlu bir kimlik gelişimi ergenin yaşamına anlam ve doyum katabilmektedir. Nitekim Erik Erikson'un ileri sürdüğü gibi, “İnsan, tatmin edici bir anlam duygusu geliştirmek için önce benlik değeri ve kişisel kimlik oluşturma problemini çözmelidir.” (Yalom, 2018, s. 165). Cüceloğlu bu konuda anlamlı, sağlıklı, güçlü ve coşkulu bir yaşam için değerlerin önemli olduğunu belirtmektedir (2019, s.130). Baumeister (1991, s.36) ise yaşamda anlam oluşturmak için duyduğumuz dört ihtiyaçtan ikisinin değerlere ve amaçlara duyduğumuz ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Anlam arayışı ile ilgili olarak bu değer ihtiyacı, insanların eylemlerinin doğru, iyi ve haklı olduğunu hissetme motivasyonunu ifade etmektedir.

Ergenlerin anlamlı bir yaşam ve kimlik gelişimi üzerinde etkisi olan sosyal medya bağımlılığının değerlerle ilişkisi araştırılması gereken bir konudur. Çünkü sosyal medya ve onun ürünleri ergen ve gençlerin yaşamının geniş bir kısmında yer almaktadır. Böylesi ortamlar onların “dijital dünyası” olmaktadır. Onlar için gerçek yaşam, sosyal medya ağlarındaki geçirdikleri zaman ve ilişkilerden ibaret hale gelmektedir. Bu durum gerçek iletişim, temas ve yakınlığın yerini almaktadır. Sosyal medya ağlarında ergenlerin kurduğu ilişkilerde görünmek istedikleri şekilde var olmaya çalıştıkları söylenebilir. Arkadaşları tarafından kabul edilmenin ve onaylanmanın önemli olduğu ergenlik döneminde, bu “kimliksiz dijital araçlar” psikososyal sağlık açısından çocuklara/ergenlere/gençlere zarar verebilmektedir (Steyer, 2014, s. 21-23). Sosyal ağlar sağladığı özgürlük, esneklik, gizleme ve kolaylık ile farklı benlik ve kimlik sunumlarına olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda bireyler gerçek benliklerinden ziyade ideal benliklerini yansıtmaktadır (Kavut, 2018, s. 9). Sosyal medyada gösterilen sanal kimliklerin hızla artması, sosyal medyaya yönelik yapılacak çalışmaların önemini artırmaktadır. Nitekim farklı kimlik sunumu bireylerin gerçek yaşamdan uzaklaşmalarına, kişilik çatışmalarına, sonuçta gerçek kişiliğin ve değerlerin kaybına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bireylerin gerçek ve ideal benliklerinin ayrılmayacağı/gerçekçi bir şekilde sosyal ağları kullanmaları bireysel ve toplumsal açıdan daha faydalı olabilecektir (Kavut, 2018, s. 10).

Sosyal medya kullanımının bağımlılığa yol açacak bir özelliğe sahip olduğu ve insanın temel insani ve manevi değerlerini değiştirmeye, yeniden şekillendirmeye ve onlarda anlam yitimine yol açtığı ifade edilmektedir (Zubair ve Raquib, 2020, s. 244-264). Yazıcı (2006), medya organlarının takipçilerinin değer yargılarını yönlendirebileceğini ve değer çatışmasına sebep olabileceğini belirtmektedir (Yazıcı, 2006, s. 506). Sosyal medyanın aşırı kullanılması ve olumsuz içeriklerle karşılaşılmasının bir sonucu olarak bireyler toplumun temel taşı olan manevi ve insani değerlerden uzaklaşabilmektedir. Oysa manevi-insani değerler, bireye ve topluma yön veren bir yapıya sahiptir. Değerler, birey ile toplum arasındaki manevi-insani iletişimi sağlamanın en sağlam yollarından biridir. Hayatın zor dönemlerinde, kaygan zeminlerde bireyde hazır bulunuşluk oluşturup yol gösterirler. Kişinin varlık sebebinin farkında olmasına ve mensubiyet bilincine ulaşmasında rol oynarlar. Değerlerin göz ardı edildiği bir yaşamda olumsuzlukların ve çıkmazların yaşanması kuvvetle muhtemeldir (Güneş, 2016, s. 156).

Sosyal medya bireye kendini tehdit altında hissettirmeden ona heyecan verici, kendi kimliğinden kaçarak, dilediği özelliklere bürünebildiği, başkaları tarafından onaylanabildiği ve kendini olabildiğince özgür hissettiği bir ortam sunmaktadır. Özellikle sanal ortamda birey manevi ve insani değerlerine aykırı oyunlar ile vakit geçirebilmekte, kumar oynayabilmekte, fantastik doyum sağlayarak kendisini yalancı bir gerçeklik içine atabilmektedir (Tarhan, 2010). Hatta internet ortamındaki bu oyunlarla adam öldürme, yakıp yıkmaya veya manevi ve insani değerlerden yoksun bazı davranışları içselleştirerek insanlığın temel değerleri olan hoşgörü, merhamet, sevgi, saygı, şefkat, yardımlaşma gibi temel değerleri aşındırarak yok edebilmektedir. Çünkü yapılan araştırmalar, sorunlu internet kullanımı veya sosyal medya bağımlılığı, internette aşırı veya kontrolsüz zaman geçirme sonucunda kişilerde davranış bozukluklarına yol açtığını ortaya koymuştur (Weinstein & Lejoyeux, 2010, s. 281). Bu bozulmaların bir sonucu olarak birey aile fertlerine yönelik tehditlerde bulunma, yanlış kişilerle ilişki kurma, bağımlılık kazanma, kumar vb. kötü alışkanlıklar edinme, okul başarısında veya iş veriminde düşüş gibi durumları yaşayabilmekte hatta daha kötü bir durum olarak bireyin kendisi kötü niyetli insanların istismarına ve zorbalığına maruz kalabilmektedir.

Sosyal medya bağımlılığının diğer sonuçları arasında aileden soyutlanma, yalnızlaşma, gerçek olmayan sanal bir dünya oluşturma, aile içi çatışmalar, ailenin parçalanması gibi durumlar yer alabilmektedir. Aynı zamanda sanal ihanet, aldatılma kaygısı, yalan ve bir şeyleri gizleme, aile fertleri arasında güvensizlik ile mal ve can güvenliğine yönelik tehditler diğer bazı sonuçlardır (Karaca, 2007, s. 133). İnternet veya sanal bağımlılık arttıkça “güç, hazzet ve uyarılım” gibi kişisel doyumların önem kazanmasıyla birlikte özellikle gençlerde yaşamın eğlence merkezli ve pragmatik bir hal aldığı söylenebilir. Bu tür yönelimleri olan birey en temel varoluşsal soruları ortaya koyamaz ve hayatı anlamlandıramaz. Bunun bir sonucu olarak varoluşsal krizler tetiklenir ve bireyde psikolojik sorunlar ortaya çıkabilir. Böylece bireyler internet ve sanal bağımlılık dâhil maddi değerlerin bağımlısı veya esiri olabilirler. Ayrıca internet/sanal bağımlılık öğrencilerin narsist özelliklere ve kişisel statüye verdikleri önemi artırmakla birlikte onların dostlukları, sorumluluk duyguları ve dürüstlük değerlerini azaltmaktadır (Tekin, 2016, s. 80).

Diğer taraftan manevi ve insani değerler, iyileştirici/koruyucu fonksiyonu olduğundan dolayı bağımlılığa dayalı psikolojik sorunları önlemek suretiyle bağımlılık riskini azaltan veya tedavi eden bir faktör olabilmektedir (Doğan, 2018, s. 283). Dolayısıyla sosyal medya ve internet kullanımı bireylerin yaşamına zarar verse de bu zararı önlemede yine değerlerin varlığı önemlidir. Değerlerin bireyin yaşamında güçlü bir şekilde yer etmesi onların yaşamını anlamlı ve doğru bir şekilde yönlendirebilmelerine katkı sağlayabilmektedir. Çünkü alanyazındaki birçok araştırma, okulda verilen değerler eğitiminin bireylerin yaşamında olumlu etkiler bıraktığı sonucuna ulaşmıştır (Erses ve Müezziz, 2018, s. 320; Dilmaç, 2007, s. 92-93; Izgar ve Beyhan, 2015, s. 455).

Değer kavramı ise Latince’de “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen değişmesi zor olan yapılardır. İnsani değerler birey-birey, birey-toplum ilişkilerine ve onların yaşantılarına yön verebilen dinamik yapılardır (akt. Altun, 2015, s.198). Değerler sosyal olarak bireyler üzerinde kontrol edici bir işlev göstermekte ve bireyler arasındaki bağlılığa katkıda bulunmaktadır. Değerler, bir kişinin hayatında yol gösterici ilkeler olarak hizmet etmekte ve önem sırasına göre değişmektedir (Aydın ve Gürler, 2013, s. 4). Değerler toplumların varlığını sağlayan,

toplumun üyelerini bir arada barışçıl bir şekilde tutan toplumsal normları ifade etmektedir (Dilmaç, 2007, s. 43). Yani değerler, toplumun üyeleri için paylaşılan ortak bir kültür ögesi ve bireylerin yaşamındaki iyi ve kötünün ayrımını yapmayı sağlayan davranışları yönlendiren olgulardır (Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012, s. 220)

Değerler ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, bireylerin tutumlarını ve davranışlarını yönlendirmede etkili olan saygı, hoşgörü, dürüstlük ve sorumluluk gibi insani değerlerin, öğrenme amacı yöneliminin önemli bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Bu sebeple öğrencilerin başarısını artırmada, öğrenme motivasyonunu kazandırmada değerlere yer verilebilmesi uygun olacaktır (Karababa, Tuncay ve Dilmaç, 2014, s. 177). Dilmaç'ın yaptığı araştırmada ortaöğretim öğrencilerine verilen insani değerler eğitiminin bu nitelikleri kazanmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (2007, s. 93). Aynı zamanda öğrencilere verilen değerler eğitimi sonucunda demokratik değerlerin anlamlı bir şekilde yükseldiği, öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlarına olumlu katkıda bulunduğu tespit edilmiştir (Izgar ve Beyhan, 2015, s. 454).

Erses ve Müezzın'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının uygulandığı gruptaki katılımcıların, teknoloji kullanımının azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre insani değerler psiko-eğitim programına katılanların "sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük, hoşgörü gibi insani değerler" konusunda farkındalık kazandıkları için bilişim ve iletişim teknolojilerini başkalarına zarar vermeden sorumlu bir şekilde kullanmasını sağladığı tespit edilmiştir (Erses ve Müezzın, 2018, s.320).

Özetle değerler kişilikte yapıcı ve tutarlı yönler oluşturmada aynı zamanda psikolojik esnekliği teşvik edip bireysel ve toplumsal motivasyon sağlamaktadır. Değerler etkili ve pratik hedef belirlemeye izin verebildikleri için de davranış değişikliğinde etkin bir rol üstlenebilmektedir. Diğer taraftan bireylerin manevi ve insani değerleri ile temaslarını kaybetmeleri durumunda, günlük hayatlarının kontrolünü ve bu hayata yükledikleri anlamı da kaybedebilmektedir (Yıldız, 2018, s. 1813-1819). İşte sosyal medya bağımlılığı ve sosyal medyadaki kontrolsüz etkinlikler birey ve toplumun manevi ve insani değerlerini aşındırarak bireylerin yaşama yükledikleri anlamları ve günlük hayatlarındaki yaşam rollerini sekteye uğratabilmektedir. Özellikle ortaöğretim düzeyi öğrencilerinde giderek artan ve bireyin başta kişilik özelliklerini ve onun tüm hayatını olumsuz etkileyebilen sosyal medya bağımlılığının (Yeşilay, 2016, s. 6), manevi-insani değerlerle olan ilişkisinin ortaya konulması açısından bu araştırma verileri önem arz etmektedir. Alanyazında manevi insani değerler ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan araştırmamız önem arz etmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılarak birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nicel araştırma yaklaşımlarından korelasyonel yöntem kullanılmıştır. Nicel araştırmalar, araştırılan değişkenlerin birbiriyle olan ilişkilerini istatistiksel olarak ortaya koymaya yöneliktir. Korelasyonel yöntem ise değişkenler arasındaki ilişkilerin gücünü ve yönünü gösteren araştırma yöntemidir (Johnson ve Christensen, 2014, s. 44). Bu çalışma ise öğrencilerin manevi-insani değer eğilimleri ile sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemesi bakımından korelasyonel bir çalışmadır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Adana'da bulunan bir anadolu lisesi bir de imam hatip lisesinde öğrenim gören 291 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma için örneklem seçiminde araştırmacıya kolaylık sağlayan, mevcut ve istekli katılımcılara ulaşmayı sağlayan uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Creswell, 2014, s. 158).

2.3. Ölçme Araçları

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Öğrenci Formu (SMBÖ-ÖF): Ölçek Şahin (2018) tarafından ortaokul, lise ve üniversitede öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeylerini tespit etmek için geliştirilmiştir. Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ile geçerlilik çalışması yapılmış ölçek 5'li likert tipinde, 4 alt boyuttan (sanal tolerans, sanal iletişim, sanal problem ve sanal bilgilenme) ve 29 maddeden oluşan bir yapıdadır. Ölçeğin KMO değeri .96; Barlet anlamlılık değeri $\chi^2=12680.88$ ($p=.00$) olarak ölçülürken; tamamı için iç tutarlılık katsayısının (Cronbach Alpha) .93 olduğu bulunmuştur. Alt faktörlerin güvenilirlik değerleri ise .81 ile .86 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği .94'tür. Analiz sonuçları ölçeğin sosyal medya bağımlılığını ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Şahin, 2018, s. 172-178). Çalışmamızda ise ölçeğin tamamı için güvenilirlik değeri .95 olarak bulunmuştur. Alt faktörlerin güvenilirlik değerleri ise .82 ve .89 arasında değişmektedir.

Manevi-İnsani Değerler Eğilim Ölçeği (MİDÖ): Ölçek Güneş (2015) tarafından farklı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin manevi-insani değer eğilimlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 5'li likert tipinde, 4 alt boyut (Manevi Değerler, Sevgi, Duyarlılık ve Saygı) ve 23 maddeden oluşan bir yapıdadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda GFI=.923, CFI=.916, RMSEA=.051 ve SRMR= .492 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin tamamı için iç güvenilirlik katsayısı .849'dur. Alt faktörlerin güvenilirlik değerleri ise manevi değerler için .863, sevgi için

.738, saygı için .653, duyarlılık için .704 şeklindedir. Analiz sonuçları ölçeğin manevi-insani değer eğilimlerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Güneş, 2015, s.1357-1359). Bu çalışmada ise ölçeğin tamamı için güvenilirlik değeri .81 olarak bulunmuştur. Alt faktörlerin güvenilirlik değerleri ise .67 ve .89 arasında değişmektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu, araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Kişisel bilgi formunda cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyini içeren sorulardan oluşmaktadır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma sürecinde öncelikle çalışmada kullanılacak ölçekler için, uygulama aşamasına geçmeden önce milli eğitim müdürlüğünden uygulama için gerekli izinler alınmıştır. Araştırmada 320 katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak 29 katılımcıya ait anket formunda eksik, hatalı ve uç veriler olması sebebiyle analizden çıkarılmıştır.. Araştırmanın analizleri 291 veri ile gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Kişisel Bilgi Formu, Manevi-İnsani Değerler Eğilim Ölçeği, Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Öğrenci Formu ile elde edilen verilerin işlenmesi, analizi ve yorumlanmasında SPSS 22 programı kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla korelasyon analizi (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2015, s. 83) kullanılmıştır. Değişkenleri cinsiyet açısından incelemek için bağımsız gruplar t-testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2015, s. 159). Demografik sorulara yönelik verilen cevapları sayı ve yüzde olarak ifade etmek için betimsel istatistikler (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2015, s. 4) kullanılmıştır.

3.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bulgulara Göre Dağılımı

Demografik Bilgi		N	%
Cinsiyet	Kız	144	49.5
	Erkek	147	50.5
Okul Türü	İmam Hatip Lisesi	174	59.8
	Anadolu Lisesi	117	40.2
Sınıf Düzeyi	1. Sınıf	76	26.1
	2. Sınıf	42	14.4
	3. Sınıf	89	30.6
	4. Sınıf	84	28.9
Toplam		291	100

Tablo 1'e göre bu araştırmadaki katılımcıların %49.5'i kız, %50.5'i erkektir. Katılımcıların %59.8'i imam hatip lisesine %40.2'si Anadolu lisesine gitmektedir. Katılımcıların %36.1'i 1. sınıfa, %14.4'ü 2. sınıfa, %30.6'sı 3. sınıfa, ve %28.9'u 4.sınıf devam etmektedir.

3.2. Sosyal Medya Bağımlılığının ve Manevi İnsani Değerler Eğiliminin Cinsiyet ve Okul Türü Farklarına Yönelik Bulgular

Manevi-insani değerler ve sosyal medya bağımlılığına ilişkin okul türü ve cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı bağımsız gruplar t-testi ile incelenmiştir.

Tablo 2. Manevi-İnsani Değerler Eğiliminin Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	Boyutlar		N	$\bar{X}$	SS	df	F	p
MİDO	Manevi değerler	Kız	144	48.13	6.42	289	9.80	.64
		Erkek	147	47.71	8.46			
	Duyarlılık	Kız	144	16.10	2.78	289	.06	.89
		Erkek	147	16.14	3.06			
	Sevgi	Kız	144	12.24	2.54	289	.12	.44
		Erkek	147	12.47	2.48			
	Saygı	Kız	144	10.24	3.74	289	2.62	.06
		Erkek	147	11.11	4.24			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 2'de, Manevi-İnsani Değerler Eğilim Ölçeğine ait alt boyutlar incelendiğinde, cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Medya Bağımlılığının Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	Boyutlar		N	$\bar{X}$	SS	df	F	p
SMBÖ	Sanal tolerans	Kız	144	12.67	5.25	289	.43	.09
		Erkek	147	11.65	5.09			
	Sanal iletişim	Kız	144	19.60	2.78	289	1.65	.56
		Erkek	147	20.15	7.60			
	Sanal problem	Kız	144	18.50	8.14	289	1.99	.95

		Erkek	147	18.44	8.40			
	Sanal bilgilendirme	Kız	144	15.60	5.48	289	1.78	.36
		Erkek	147	14.97	6.02			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 3'te, Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğine ait alt boyutlar incelendiğinde, cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Manevi-İnsani Değerler Eğiliminin Okul Türü Değişkenine Ait Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

	Boyutlar		N	$\bar{X}$	SS	df	F	p
MİDO	Manevi değerler	İmam Hatip L.	174	49.71	5.83	289	15.87	.000
		Anadolu L.	117	45.24	8.85			
	Duyarlılık	İmam Hatip L.	174	16.20	2.71	289	4.44	.57
		Anadolu L.	117	16.10	3.24			
	Sevgi	İmam Hatip L.	174	12.32	2.56	289	.55	.73
		Anadolu L.	117	12.42	2.43			
	Saygı	İmam Hatip L.	174	13.48	4.17	289	3.22	.39
		Anadolu L.	117	13.07	3.79			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4'te, Manevi-İnsani Değerler Ölçeğine ait alt boyutlar incelendiğinde, manevi değerlerin imam hatip lisesi öğrencilerinde daha yüksek olduğu bulunmuştur (İmam Hatip L. $\bar{X} = 49.71$, Anadolu L. = 45.24; $p < .01$). Bu da imam hatip lisesi öğrencilerinin aldığı dini- manevi içerikli bir müfredatın beklenen bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer boyutlar açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 5. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğinin Okul Türü Değişkenine Ait Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

			N	$\bar{X}$	SS	df	F	p
SMBÖ	Sanal tolerans	İmam Hatip L.	174	11.49	5.13	289	.02	.007
		Anadolu L.	117	13.16	5.13			
	Sanal iletişim	İmam Hatip L.	174	19.47	8.06	289	.55	.29
		Anadolu L.	117	20.49	7.82			
	Sanal problem	İmam Hatip L.	174	18.17	8.26	289	2.04	.45
		Anadolu L.	117	18.91	8.27			
	Sanal bilgilendirme	İmam Hatip L.	174	14.21	5.67	289	.53	.000
		Anadolu L.	117	16.87	5.54			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 5'te, Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğine ait alt boyutlar incelendiğinde, sanal tolerans boyutunun istatistiksel düzeyde Anadolu lisesi öğrencilerinde daha yüksek olduğu bulunmuştur (İmam Hatip L. = 11.49, Anadolu L. = 13.16; $p < .01$). Sanal bilgilendirme boyutunda ise yine Anadolu lisesi öğrencilerine ait puanların anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur (İmam Hatip L. = 14.21, Anadolu L. = 16.87; $p < .01$). Bu da Anadolu lisesi öğrencilerinin imam hatip lisesi öğrencilerine göre sosyal medyayı bilgi edinme amaçlı olarak daha fazla kullandıkları şeklinde değerlendirilebilir. Sanal problem ve sanal iletişim boyutlarında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

3.3. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Manevi-insani değerler ve sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkilerin yönü ve anlamlılık düzeyi korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Tablo 6. Manevi-İnsani Değerler ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Manevi değerler	1							
2.Duyarlılık	.37**	1						
3.Sevgi	.32**	.50**	1					
4.Saygı	.14*	.09	.11	1				
5.Sanal tolerans	-.23**	-.17**	-.08	-.31**	1			
6.Sanal iletişim	-.17**	-.12*	-.03	-.32**	.74**	1		
7.Sanal problem	-.20**	-.13*	-.04	-.32**	.69**	.81**	1	
8.Sanal bilgilendirme	-.17**	-.07	-.06	-.17**	.63**	.66**	.63**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 6 detaylı olarak ele alındığında, manevi değerler ile sanal tolerans ($r = -.23$, $p < .01$), sanal iletişim ($r = -.17$, $p < .01$), sanal problem ($r = -.20$, $p < .01$) ve sanal bilgilendirme ($r = -.17$, $p < .01$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Saygı değeri ile sanal tolerans ($r = -.31$, $p < .01$), sanal iletişim ($r = -.32$, $p < .01$), sanal problem ($r = -.32$, $p < .01$) ve sanal bilgilendirme ($r = -.17$, $p < .01$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri ile sanal tolerans ($r = -.17$, $p < .01$), sanal iletişim ($r = -.12$, $p < .05$), sanal problem ($r = -.13$, $p < .05$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri ile sanal bilgilendirme arasında ve sevgi değeri ile tüm

sosyal medya bağımlılığı boyutları arasında negatif yönde ilişki olsa da anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilememiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada manevi-insani değerler ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda manevi değerler ve saygı değerinin sosyal medya bağımlılığının tüm boyutları ile (sanal tolerans, sanal iletişim, sanal problem ve sanal bilgilenme) negatif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği tespit edilmiştir. Duyarlılık değeri ile sanal tolerans, sanal iletişim, sanal problem arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmesine rağmen duyarlılık değeri ile sanal bilgilenme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Sevgi değeri ile tüm sosyal medya bağımlılığı boyutları arasında negatif yönde ilişki olsa da anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Alanyazında sosyal medya bağımlılığı ile değerler arasındaki ilişkileri doğrudan ortaya koyan bir araştırmaya rastlanamamıştır. Ancak genel olarak internet bağımlılığı ile değerler veya değerler eğitimi arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar mevcuttur. Yapılan bir araştırmaya göre internet bağımlılığı yüksek olanların insani değer puanlarının düşük olduğu bulunmuştur (Kılınç ve Gündüz, 2017, s. 278). Diğer bir araştırmada da internet bağımlılığının “güç, hazcılık, uyarılım” değerleri ile pozitif; “evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve dindarlık” değerleri ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur (Doğan, 2018, s. 278). Erses ve Müezzîn’in araştırmasına göre bireylere verilen değerler eğitimi, teknoloji kullanımını ve internet bağımlılığını azaltma da anlamlı düzeyde etkili bulunmuştur (2018, s. 320). Ayrıca bir diğer çalışmada insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemli internet kullanımını azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Peker ve İskender, 2015, s. 18). Bu araştırmanın sonucu ile değerlere yönelik yapılan araştırmaların sonuçlarına göre; sosyal medyanın nitelikli kullanımında veya bağımlılık düzeyinin azaltılmasında değerlerin önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Çünkü değerler insanın yaşama bakış açısını ve yaşam yönelimini etkilemektedir. Dolayısıyla her şeyde olduğu gibi sosyal medya kullanımında da değerlerden kopuk olma, değerlerin farkında olmama veya yaşama yansımaması sosyal medyaya bakışı ve onu kullanım biçimini doğrudan etkilemektedir. Yaşama yansıyan değerlerin varlığı sosyal medya kullanımını düzenleyici ve sosyal medya bağımlılığını önleyici bir etken olduğu söylenebilir.

Alan yazında, sosyal medya kullanımının bağımlılık yapacak özelliklere sahip olmasının yanında değerlerde de bir anlam kaybına yol açtığına (Zubair ve Raquib, 2020, s. 244-264) ve medya kullanıcılarının değer çatışması yaşayabildiğine (Yazıcı, 2006, s. 506) dikkat çeken çalışmalar da mevcuttur. Bireylerin yaşamında aktif olan, öncelediği değerlerin ne olduğunu bilmesi önemlidir. Sosyal medyanın kendi paradigması içinde oluşturduğu postmodern değerleri ile manevi-insani değerlerin çatışması durumunda birey hangi yönelim içindedir? Sosyal medyanın değerlerine göre hareket ettiğinde manevi insani değerleri zarar görebilecekken; manevi insani değerlerin daha önemli ve öncelikli görülmesi halinde değerler, sosyal medya kullanımına yönelik öz düzenleme yapmaya da katkı sağlayacaktır. Kendi değerlerini ve amaçlarını oluşturduğu ergenlik döneminde ergenin sosyal medyayı bağımlılık düzeyinde kullanması ve bu ortamın değer yargılarına göre yaşamını sürdürmesi kendisi için daha önemli olan manevi ve insani değerlerine zarar verebilir, kendisi için anlamlı ve faydalı olmayan değer ve amaçların peşine düşmesine veya ergenin değer çatışması yaşayarak huzursuz olmasına sebep olabilir. Bu sebeple bireylerin yaşamını olumlu bir şekilde yönlendirmede etkili olan değerlere yönelik farkındalığın artırılması ve daha da önemlisi erken yaşlardan itibaren değerlerin içselleştirilmesine yönelik çalışmalar önem arz etmektedir.

Cinsiyet değişkeni açısından araştırma sonuçlarına baktığımızda ise sosyal medya bağımlılığı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Alan yazında da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. (Baz, 2018, s. 285; Kirik, Arslan, Çetinkaya ve Gül, 2015, s. 116, Kaya, 2018). Aynı şekilde manevi-insani değer eğiliminde de cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Buna göre erkek öğrencilerle kız öğrencilerin manevi insani değerleri ile sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasında belirgin bir fark gözükmemekte, cinsiyet bir farklılaştırma oluşturmamaktadır.

Okul türü açısından incelendiğinde Manevi-İnsani Değerler Ölçeğine ait alt boyutlarından manevi değerlerin imam hatip lisesi öğrencilerinde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer boyutlar açısından ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğine ait alt boyutlar incelendiğinde, sanal tolerans ve sanal bilgilenme boyutunun Anadolu lisesi öğrencilerinde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sanal problem ve sanal iletişim boyutlarında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Bu araştırmanın sonucundan yola çıkarak öğrenci, birey, aile, eğitimci ve araştırmacılar için bazı önerilerde bulunulabilir. Modernleşme ve küreselleşmenin getirdiği sorunlar ergenleri/gençleri oldukça fazla etkileyerek onların değer sistemine zarar verdiğini bugün gözlemler ve araştırmalar ortaya koymaktadır (Doğan, 2018, s. 266). Bu sebeple bu gelişim dönemi bireylerinin değerlerini koruma ve yaşama geçirmeye yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Gençlerin günümüzde sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanıldığı düşünüldüğünde onların gerçek yaşamdan kopmadan değerleri ile uyumlu ve mutlu bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi için onların sosyal medyayı yeterince ve faydalı amaçlara yönelik kullanmaları önemlidir. Sosyal medyanın faydalı ve etkili kullanımını ve yanlış kullanım biçimlerinin bireylerin temel insani ve manevi değerlerine nasıl bir etkide bulunduğunu bireysel rehberlik-danışma hizmeti veya sistematik ve etkili bilgilendirme programları yoluyla ortaöğretim öğrencilerine belli

aralıklarla sunmak gerekmektedir. Nitekim benzer türde araştırmalar da sosyal ağların kullanılması noktasında gençlerin sürekli bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgu yapmaktadır (Erses ve Müezzın 2018, s. 322)

Eğitimciler açısından düşünüldüğünde olumsuz davranışları önleme, olumlu davranışları artırma ve her türlü bağımlılık için koruyucu çalışmaların içerisinde değerlere mutlaka yer vermek gerekmektedir. Değerler eğitimi yoluyla sosyal medya bağımlılığını önleme konusunda yönelik öğretmenlerin yeterlilikleri artırılması gerekmektedir.

Aileler açısından düşünüldüğünde aile atmosferinin değerlerle uyumlu bir şekilde yaşanmasına dikkat edilebilmelidir. Değerlerin teneffüs edildiği aile ikliminde, çocukların değerleri kazanması ve yaşaması kolaylaşmaktadır. Yani ev içinde yaşanan olumlu ve olumsuz durumlar zamanla çocuklara transfer olmaktadır. Bundan dolayı sosyal medya bağımlılığına karşı ailelerin değerler eğitimine yeterince önem vermesi ve bu sürecin okulla eşgüdümlü şekilde yürütülmesi bu konuda başarı elde edilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Ailede ortamında olduğu gibi okul atmosferinin de değer merkezli olması gerekmektedir. Okulda değerlere yönelik velilerin katılımıyla gerçekleştirilebilecek aile okulu programları gibi uygulamaların yürütülmesi, ilgili problemlerin çözümünde önleyici bir rol oynayacaktır. Ayrıca değerler eğitiminin ilkokuldan başlamak üzere orta öğretimde müstakil bir ders olarak okutulması bu konuda problemlerin çözümüne katkı sağlayabilecek bir uygulamadır. Ancak bu dersin müfredatının benzer içerikli derslerden farklılaştırılması, dersin bilişsel düzeyden kurtarılıp sınıf içi-sınıf dışı grup çalışmaları, projeler, sergiler, materyal üretimi faaliyetleri ve aile katılımıyla duyuşsal ve davranışsal düzeye taşınması, dersi öğrenciler için daha anlamlı hale getirerek sosyal medya kullanımı konusunda da bilinçli davranmayı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Aksüt, M., Ateş, S., Balaban, S., & Çelikkanat, A. (2012). *İlk ve ortaöğretim öğrencilerinin sosyal paylaşım sitelerine ilişkin tutumları (Facebook örneği)*. Akademik Bilişim Konferansı'nda sunulmuş bildiri. Uşak Üniversitesi, Uşak.
2. Altun, R. (2015). Fen lisesi ve imam hatip lisesi öğrencilerinin değer yönelimi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 195-224.
3. Aydın, M. Z. ve Akyol Gürlü, Ş. (2013). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
4. Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. New York: Guilford press.
5. Baz, F.Ç. (2018). Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine çalışma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9 (16), 276-295.
6. Berk, L.E. (2020). *Bebekler ve çocuklar doğum öncesinden orta çocukluğa*. (Çev. Ed. Nesrin Işıkoğlu Erdoğan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
7. Bozkurt, İ., & Bozkurt, Ö. (2021). COVID-19 kısıtlamaları sürecinde üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve temel psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(2), 181-190.
8. Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
9. Büyüköztürk, Ş. Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2015). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
10. Cheung, C. M., Chiu, P. Y., & Lee, M. K. (2010). Online social networks: Why do students use facebook?. *Computers in human behavior*, 27(4), 1337-1343.
11. Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Selçuk Beşir Demir ve diğerleri (Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
12. Cüceloğlu, D. (2019). *Öğretmenim bir bakar mısın? Öğretmen'in gücü üzerine*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları
13. Çalışkur, A., Demirhan, A., & Bozkurt, S. (2012). Değerlerin belirli meslek alanları ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1).
14. Deci, R.M. ve Ryan, E.L. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
15. Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
16. Doğan, M. (2018). Ergenlerin değer yönelimleri ve değer yönelimlerinin internet bağımlılığıyla ilişkisinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(10), 263-285.
17. Erses, T., & Müezzın, E. E. (2018). İnsani değerler psiko-eğitim programının ergenlerde internet kullanımına etkisi. *International Journal of Humanities and Education*, 314-326.
18. Güneş, A. (2015). Manevi-insani değerler eğilim ölçeği (MİDÖ): Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of International Social Research*, 8(41).

19. Güneş, A. (2016). *Şiddet Din Eğitimi ve Değerler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
20. Hou, Y., Xiong, D., Jiang, T., Song, L., & Wang, Q. (2019). Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(1), article 4. <http://dx.doi.org/10.5817/CP2019-1-4>
21. Izgar, G., & Beyhan, Ö. (2015). Değerler eğitimi programının ilköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlarına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 439-470.
22. Johnson B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları: Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar*. Selçuk Beşir Demir ve diğerleri (Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
23. Karababa, A., Tuncay, O. R. A. L., & dilmaç, B. (2014). Ergenlerin başarı amaç yönelimlerini yordayan değişkenlerden biri olarak: İnsani değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 165-186.
24. Karaca, M. (2007). Aileyi tehdit eden yeni bir tehlike: Sanal ilişkiler. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2(3), 131-143.
25. Karacı, A. ve Piri, Z. (2017). Üniversite öğrencilerinin Facebook bağımlılığının farklı değişkenler açısından incelenmesi: Kastamonu Üniversitesi örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1547-1558.
26. Kavut, S. (2018). Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (1), 1-12.
27. Kaya, G. (2018). *Sosyal medya bağımlılığı ile internet kullanım amaçları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
28. Kılınç, İ., & Gündüz, Ş. (2017). Lise öğrencilerinin siber duyarlılık, internet bağımlılığı ve insani değerlerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 261-283.
29. Kirik, A. M., Arslan, A., Cetinkaya, A., & Gul, M. (2015). A quantitative research on the level of social media addiction among young people in Turkey. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(3), 108-122.
30. Nadkarni, A., & Hofmann, S. G. (2012). Why do people use Facebook?. *Personality and individual differences*, 52(3), 243-249.
31. O'Keeffe, G.S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800-804.
32. Peker, A. ve İskender, M. (2015). İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık üzerine etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.
33. Santrock, J.W. (2020). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi*. (Çev. Edt. Galip Yüksel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
34. Steyer, J.P. (2014). *Facebook çağında çocuk büyütme*. (Çev. A. Birkan). Doğan Kitap: İstanbul.
35. Şahin, C. (2018). Social media addiction scale-student form: The reliability and validity study. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 17(1), 169-182.
36. Şener, G. (2009), Türkiye'de Facebook kullanımı araştırması. XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
37. Tarhan, N. (2010). *Var mı beni anlamak isteyen*. İstanbul: Timaş Yayınları.
38. Tekin, H. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ile algılanan insani değerlerin incelenmesi*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
39. Toprak, Y., Kalkan, A. ve Güven, A. (2022). Facebook kullanımı ve mental iyi oluş arasındaki ilişki. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 25-32.
40. Twenge, J. M. (2018). *İ-Nesli* (çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
41. Weinstein, A. ve Lejoyeux, M. (2010). Internet addiction or excessive internet use. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 277-283.
42. Yalom, I. (2018). *Varoluşçu psikoterapi*. (çev. Zeliha Babayiğit). İstanbul: Pegasus Yayınları.
43. Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 499-522.
44. Yeşilay. (2016). *Teknolojiye bağımlı yaşama!*. İstanbul: Yeşilay TBM Derneği.
45. Yıldız, E. (2018). Ruh sağlığında değerler neden önemlidir? Bir derleme çalışması. *1. Uluslararası Battalgazi Multi Disipliner Çalışmaları Kongresi*, 1813-1819. Malatya. www.iksadkongre.org.
46. Zubair, T. ve Raquib, A. (2020). Islamic perspective on social media technology, addiction, and human values. *Journal of Islamic Thought and Civilization*, 10(2).